

УЯВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРО РИЗИКОВІ ШЛЯХИ ОСОБИСТІСНОЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ

Е.М. Семутенко

Херсонський державний університет, Lsem1995@gmail.com

*Науковий керівник: доктор психол. н., професор кафедри практичної
психології В.І. Шебанова*

Вступ. Проблема соціалізації дітей в усі часи та в усіх формах суспільства є завжди актуальною, тому що вивчення окремих питань дозволяє підвищити ефективність процесу спрямування особистості у соціально бажане русло та запобігає виникненню відхилень у поведінці, зокрема у сфері особистісної самопрезентації (самоподачі, самовияву). З цього випливає, що вивчення особливостей самопрезентаційної стратегії поведінки (форм особистісного самовияву або вияву публічного «Я») дітей, способів усвідомлення та реалізації самопрезентаційних намірів, тобто тих динамічних процесів, за допомогою яких здійснюються перші соціальні висновки стосовно як позицій партнера, так і самого себе, є не менш значущими питаннями, пов'язаними з соціалізацією.

Важливість урахування цих аспектів особистісного розвитку неодноразово підкреслювалася у психологічних роботах (Б.Г. Ананьєва, З.С. Карпенко, С.Д. Максименко, А.А. Реана, Я.Л. Коломінського та ін.) [1; 2; 4; 5].

Наряду з цим багаті спеціалісти вказують, що особливості вибору та застосування стилів самопрезентації в дитячому віці залишаються маловивченими, а отже актуальними, бо їх дослідження буде сприяти реалізації стратегій особистісно-орієнтованого виховання.

Аналіз особистісних стильових характеристик поведінки школярів, зокрема учнів навчальної школи, дозволить отримати важливу інформацію про ранні форми самопрезентаційної поведінки (або форми особистісного самовияву). При цьому вчені, що досліджують феномен самопрезентації,

важливим аспектом вважають питання репрезентації презентаційної стратегії (тобто усвідомлення перспективи соціальної взаємодії).

Для того, щоб з'ясувати яким чином у свідомості молодших школярів представлені стильові характеристики самопрезентаційної поведінки, необхідно визначити яким чином здійснюється репрезентація та інтерпретація поведінкових самовиявів іншої дитини. Вивчення цих питань допоможе з'ясувати яким чином відбувається у молодших школярів конструювання власної поведінки, пошук варіантів відповідей у реальних умовах соціальної взаємодії. Отже, вивчення уявлень дітей про поведінкові, зокрема стильові аспекти самоподачі іншої особистості в ситуаціях спілкування та взаємодії, внесе певний вклад у розуміння самопрезентаційного феномену взагалі.

Мета дослідження – проаналізувати особливості репрезентації та інтерпретації поведінкових самовиявів іншої дитини у свідомості молодших школярів.

Вибірката методи дослідження. Емпіричне дослідження проводилася на базі ЗОШ № 55 та дитячих садків № 30 та № 38 м. Херсона. Загальний обсяг вибірки – 60 дітей чотирьох вікових підгруп (6 - 9 років).

Аналіз ставлення до ризикових (деструктивних) форм самопрезентації вивчався за допомогою методу гіпотетичних ситуацій (за Н.В. Корчаковою – серія А) [3]. Герої сюжетів відмовлялися від реалізації самопрезентаційної стратегії, що становила небезпеку для їхнього життя та здоров'я. Діти, після прослуховування кожної із 8 запропонованих історій, повинні були дати відповідь на 3 запитання: що роблять інші учасники події, про що вони розмовляють, що думають про головного героя. Проектування дітьми на героїв сюжету власного соціального досвіду та оцінних стереотипів дозволяло зробити висновки про поширеність застосування даних форм самопрезентації в дитячій субкультурі та характероцінювання відмови від подібних форм самопрезентації.

Виклад основного матеріалу. Аналіз висловлених дітьми суджень щодо ризикових форм особистісних самовиявівпоказує, що більшість із них схильні позначати ці стратегії як реальні типи поведінки однолітків. Аналізуючи сюжети розповідей, у яких персонажзаперечував пропозицію друзів розпочатинебезпечну діяльність (стрибнути з висоти, іти на болото), діти висловили судження, що однолітки не прислухаються до порадо товариша і виберуть саме цей тип поведінки. До того ж вікова тенденція, позначення цієї стратегії як реальної поведінки характеризується підвищенням. Якщо напочатку вікового періоду визнанняпрозвучало у двох третинах суджень (61,9 відсотка), то до кінця періоду молодшого шкільного віку це простежувалося у більшості висловлювань (88,2 відсотка) (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Типові ризикові форми поведінки однолітків

Вікова підгрупа	Показники визнання дітьми різних вікових та гендерних груп типовості ризикових форм поведінки		
	Хлопчики	Дівчатка	Середні показники по віку
6 років	74,2	49	61,9
7 років	84,9	70,3	77,7
8 років	82,6	82,3	82,5
9 років	90	84,7	88,2
Середні показники по періоду	82,9	71,6	77,6

У другій віковій підгрупі гендерні відмінності продовжують простежуватися, але вони стають менш яскравими (84,9 відсотка тверджувальних суджень у хлопчиків і 70,3 відсотка даних позицій у дівчаток). Отже, відмінність у позиціях хлопчиків і дівчаток щодо вибору ризикових форм поведінки з віком зменшуються. У першій віковій групі різниця позицій становила 25,2 відсотка, у групі семирічних дітей

вонадорівнювала 14,6 відсотка, починаючи з 8-річного віку гендерні відмінності майже не простежуються. Отримані результати свідчать, що досвід соціальної взаємодії, спостереження за реальною поведінкою однолітків переконує і хлопчиків, і дівчаток у тому, що ці варіанти є можливими формами поведінки. У роботі не вивчалось оцінне ставлення школярів до цих стратегій, але позначення відмови персонажа від деструктивних дій як самопрезентаційного провалу, на нашу думку, є непрямым підтвердженням схильності дітей до використання ризикових форм поведінки у реальних життєвих ситуаціях.

Цікавим є той факт, що школярі усвідомлюють можливі наслідки такого типу поведінки. У багатьох висловлюваннях пояснення розгортання подій відразу включало позначення негативного наслідку. (Зазначимо, що це завдання не ставилося). Діти говорили про те, що персонажі розповіді здійснили небезпечний вчинок: стрибнули у річку в незнайомому місці і втопилися; пішли через болото і заблукали; стрибнули – поламали ноги – лежать у лікарні. У той же час у дитячих судженнях не звучало осуду деструктивних форм поведінки, навпаки, висловлювалися судження щодо задоволення, яке відчувають діти: «Ігор закурив цигарку зі старшими хлопцями: який кайф!», «Як класно!». «Хлопці причепилися до машини і сміються: «От здорово!», «Іванко багатотратив».

Відповідно до предмета дослідження нас цікавили уявлення дітей про ставлення однолітків до суб'єкта презентації – персонажа, що відмовився від участі у ризиковій діяльності. Дітям було запропоновано висловити судження про те, що говорять персонажі сюжетів після того, як він залишив їх, та що вони про нього думають. *Відповіді дітей були віднесені до чотирьох категорій:* категорія позначення ситуації як самопрезентаційного провалу головного героя, схвалення однолітками його позиції, нейтральні безоцінні судження та категорія «інші висловлювання» (судження не презентаційного змісту). Найбільш представленою у дитячих висловлюваннях виявилася перша категорія – категорія презентаційного провалу. Не зважаючи на загрозові, небезпечні для

здоров'я наслідки, діти при позначенні позиції однолітків висловлюють досить одностайні судження: «Думають, що боягуз». Отже, діти переважно схиляються до того, що поведінка персонажа буде сприйнята однолітками негативно. Необхідно зазначити, що з віком ця тенденція посилюється (з 61 відсотка у першій віковій групі до 71,8 в останній ($\varphi^* = 3,5$; $p < 0,001$). Поряд з цим різко знижується кількість суджень, у яких звучить схвальне ставлення до позиції головного героя. Якщо у першій віковій групі третина дітей (34,6 відсотка) позначили ставлення однолітків словами: «молодець», «правильно зробив», то до кінця періоду ця позиція різко знизилась (до 18,1 відсотка; $\varphi^* = 5,9$; $p < 0,001$).

Висновки. Отже, проведене обстеження засвідчило наявність помилково-небезпечних стереотипів у сфері деструктивної поведінки. Відмова діяти у логіці ризикової стратегії розцінюється дітьми як ознака слабкості («слабак») і сприймається дітьми з елементами осуду («дурний», «малий»). Асертивна, виважена форма поведінки персонажа досить часто позначається як основа руйнування дружніх зв'язків: «Він нам не друг», «Не будемо з ним дружити», або як зверхня позиція суб'єкта самопрезентації, що позначається у категоричній («Не хоче з нами дружити») чи прогностичній формі («Напевне, він не хоче дружити»). У судженнях дітей відчувається не лише позначення позицій інших людей, але і її перенесення на себе. Підтвердженням цьому є форма деяких висловлювань: «Думають, що я боягуз» (хоча мова йде про поведінку персонажа).

Наявність вказаних вище помилкових стереотипів щодо ризикових стратегій вимагає психологічної допомоги дітям у сфері їх позитивного трансформування.

Література:

1. Ананьев Б.Г. Психологическая структура человека как субъекта *Человек и общество*. Л., 1967. С. 240.
2. Карпенко З.С. Психологічні особливості самоідентифікування молодших школярів. *Науковий форум: Актуальні питання гуманітарних та суспільних наук : зб. матер. Міжнар. наук-практ. конф.* – К. : Центри науково-практичних студій, 2014. С. 119–125.

3. Корчакова Н.В. Сутність явища самопрезентації та його діагностичний потенціал // *Проблеми загальної та пед. психології : Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України*. К., 2017. Т. II. Ч.6 С.29–37.

4. Максименко С.Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2018. 320 с.

5. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. СПб. : Питер, 2019. 416 с.